

školském či sociálním systému. Využívána jsou data ze základních registrů státní správy a ze statistických úřadů, přičemž data mají různé stáří i periodicitu aktualizace. I proto existuje v různých zemích několik odlišných indikátorů používaných za různým účelem. Typickým případem velkého množství indikátorů je případ Anglie (kapitola 1). Nejčastěji indikátory zahrnují údaje o vzdělání rodičů, v případě Francouzského společenství Belgie např. vzdělání všech členů domácnosti starších 18 let, což může zahrnovat i starší sourozence, a takové údaje jsou k dispozici.

Dále jsou to indikátory vztahující se k zaměstnanosti a prestiži profese. Kromě základního údaje o zaměstnanosti jde i o porovnání prestiže povolání. To známe v ČR především v souvislosti s mezinárodními studii výsledků vzdělávání, kde je povolání rodičů kódováno pomocí klasifikace ISCO, která zahrnuje 10 základních tříd povolání (např. v šetření PISA), nebo s využitím kategorií systému EGP (např. v šetření PIRLS). V šetření PISA jsou pro některé typy analýz údaje o povolání rodičů dále převáděny na mezinárodní index socioekonomického statusu (ISEI), případně na index ekonomického, sociálního a kulturního statusu (ESCS), které představují spojité proměnné. V jednotlivých zemích ale pracují i s mnohem hrubšími měřítky třídění profesí, například na tři skupiny v NACE ve Francouzském společenství Belgie, čtyři profesní skupiny ve Francii či pět kategorií profesí v Austrálii. I tato hrubší měřítka přitom ukazují dobrou rozlišovací schopnost, a to i v systémech, kde mají již dlouhodobou zkušenost s prací s indikátory sociálního znevýhodnění.

Další kategorií indikátorů jsou údaje o příjmech, tam kde jsou dostupné. Jistou zprostředkující proměnnou k nízkým příjmům jsou naopak údaje o příjemcích různých sociálních dávek. Ty se samozřejmě země od země liší a vždy je rozhodující určit tu správnou úroveň dávek, která má dostatečný rozlišující charakter a vztah ke vzdělávacím výsledkům. Specifický a zajímavý případ je zde Anglie, kde velmi dobře funguje binární proměnná o žácích s nárokem na bezplatný školní oběd. V Anglii si ministerstvo školství zadalo výzkum na porovnání dostupných indikátorů znevýhodnění používaných v Anglii (viz závěr kapitoly 2). Ukázalo se, že nejlepšími indikátory jsou údaje o vzdělání a povolání rodičů doplněné o charakteristiky domácností. Nicméně tyto údaje je mnohdy nákladné získávat a pravidelně zpracovávat. Naopak příjmy domácností byly méně vhodným měřítkem, pokud šlo o odpovědi respondentů v dotaznících, a ne přímo o data z administrativních systémů, které je ovšem na individuální úrovni obtížné získat. Naopak jako velmi funkční se v Anglii ukázal zcela veřejně dostupný indikátor za každou školu, a tím je podíl žáků, kteří měli nárok na obědy zdarma aspoň jedenkrát za období uplynulých šesti let. Tento indikátor v Anglii navíc fungoval lépe než indikátory oblastí, kde se nachází škola, či ze které pocházejí žáci, jež jsou v Anglii rovněž dostupné. Tento příklad je inspirativní, neboť i v ČR realizujeme podporu obědů zdarma, ovšem natolik nesystémovou a nekoordinovanou (je realizovaná dle různých kritérií jednak z ministerstva školství, jednak z resortu práce a sociálních věcí, či dokonce administrovaná skrze nadaci), že nemáme k dispozici údaj, který by dobře vypovídal o sociální potřebnosti dětí ve škole. Příklad Anglie tak může být vhodnou inspirací pro nastavení sociální politiky obědů zdarma tak, aby byly přínosem i ve vzdělávací politice jako indikátor sociálního složení žáků dnešní školy.

Velmi častým je rovněž indikátor o odlišném mateřském jazyce či imigračním původu dětí či rodičů. Na příkladu Belgie (kapitola 4, přílohy) je dokonce uvedena klasifikace zemí původu a jejich bodové ohodnocení. Mezi další, méně rozšířené indikátory patří i informace o tom, zda je dítě svěřeno do náhradní péče. Objevují se i specifické indikátory jako přístup domácnosti žáka k internetu nebo ukazatel sociálního kapitálu okolí žáka. Různé typy indikátorů mohou být užitečné k analýze různých typů nerovností (nerovnosti socioekonomické, etnické, jazykové apod.). Cílem této části však bylo ukázat, že i velmi jednoduché indikátory mohou fungovat a jsou ověřeny v praxi.

